

RAZVITAK I TEOLOŠKO MJESTO DUHOVNIH POKRETA U CRKVI

Nediljko Ante ANČIĆ, Split

Sažetak

Povijest kršćanstva bitno je prožeta sviješću o potrebi stalne obnove i čišćenja crkvene zajednice. Konkretni izraz potrebe za obnovom jesu suvremena eklezijalna gibanja i crkveni pokreti, osobito u okviru laika. Autor najprije ocrtava procvat tih zajednica i njihovu raznolikost, potom tumači značenje pojma pokreta te pokazuje teološko ishodište i današnje mjesto duhovnih zajednica u Crkvi. U nastavku razmatra kako su se pokreti razvijali u postkoncilskom vremenu, donoseći kriterije njihove crkvenosti i opisujući nastojanja rimskih papa da ih kao karizmatiku dimenziju uključe u obnovu i cjelokupno poslanje Crkve (evangelizacija, obnova župnih zajednica, socijalni angažman). Crkveni pokreti nisu lišeni slabosti i jednostranosti pa se i zbog toga javljaju brojne pastoralne poteškoće oko njihova uključivanja u strukture mjesnih Crkava. Na kraju se ukazuje na značenje vjerničkih skupina za život Crkve u modernom pluralnom društvu i donosi kritička prosudba o prihvaćenosti novih crkvenih pokreta u Hrvatskoj.

Ključne riječi: crkveni pokreti, duhovne zajednice, karizma, organizirane vjerničke skupine, kriteriji crkvenosti, obnova župnih zajednica.

Uvod

Današnje širenje brojnih i vrlo raznolikih duhovnih zajednica i pokreta unutar Katoličke crkve na prvi pogled zbujuje i iznenađuje. Kod nas je i do sada bilo nekih poznatih tradicionalnih udruga u okviru katoličkog laikata, poput trećih redova, bratovština i svjetovnih instituta, koje su uspjele preživjeti usprkos komunističkoj represiji. No u posljednje vrijeme svjedoci smo pravog procvata novih vjerničkih skupina, većih ili manjih, različitog profila i stila duhovnosti. Javljaju se u raznolikim oblicima, s njima nitko u Crkvi

nije računao niti ih je planirao. One su jednostavno nastale spontano donoseći svježinu i novost evanđelja. Stoga se zacijelo mogu smatrati sigurnim znakom duhovnog buđenja u narodu Božjemu i izrazom njegove evanđeoske dinamike i karizmatičke dimenzije.¹ Članovi novonastalih udruga ne zadovoljavaju se više onom uobičajenom ponudom što župna zajednica vjernicima pruža nego na temelju ponovno otkrivenog osobnog kršćanskog poslanja u krštenju i potvrdi pokušavaju na svoj način odlučno i svjesno kršćanski živjeti dajući živo svjedočanstvo vjere. Neobičan polet i oduševljenje kojim osobito mladi ljudi u tim pokretima odjednom nastoje živjeti svoju vjeru djeluju pomalo izazovno i nerijetko zbunjujuće ne samo za obične vjernike nego još više za ustaljene, a katkada i okoštale crkvene strukture. Pokreti u njih unose nemir i novost Duha pa s pravom izazivaju pojačano zanimanje.

1. Procvat duhovnih zajednica

U Hrvatskoj je ta nova crkvena stvarnost značajnije prisutna tek nakon demokratskih promjena pa se i teološka rasprava o fenomenu pokreta nameće sa stanovitim zakašnjenjem tek sada,² dok je ona u zapadnoeuropskim zemljama vođena osobito 80-tih godina prošloga stoljeća. No ni tamo nije posve završena jer je vrlo složen i mukotrpan proces rasta, sazrijevanja i profiliranja tih skupina i njihova punog uključivanja u život mjesnih Crkava i župnih zajednica još u tijeku. Prije nekoliko godina Papinsko vijeće za laike objavilo je po prvi put kompendij novih društava, skupina, zajednica i pokreta katoličkog laikata koji su osnovani kao vjerničke udruge prema kanonu 298 te priznate od Svete Stolice.³ U taj su priručnik, koji želi dati cjelovitu sliku sveg bogatstva karizmi i oblika zajedništva, uvrštene one udruge koje su proširene u više država, dakle imaju međunarodni karakter, kao i one s osobitim ekumenskim ili međureligijskim naglaskom, u kojima prevladava katolička komponenta. Nisu obuhvaćene one institucije koje juridički ovise o drugim odjelima Rimske kurije kao primjerice *Opus Dei* ili *Neokatekumenski put* ni udruženja koja djeluju

¹ Sociolog Željko Mardešić tome dodaje da su nove laičke udruge »u isti mah pokušaj traženja odgovora na duboku tjeskobu stvorenu od osjećaja nemoći pred složenošću modernoga svijeta«. Usp. Željko MARDEŠIĆ, *Značenje novih crkvenih pokreta i zajednica*, u: Josip SOPTA (ur.), *Između povijesti i teologije*, Zadar – Krk, 2002., 382.

² Na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu godine 1996. priređen je znanstveni skup o pojavi novih religijskih pokreta. On se, međutim, uglavnom bavio društvenom pozadinom današnjih pokreta te novim sljedbama i pseudoreligijskim organizacijama izvan kršćanstva, o čemu je dvadesetak predavača referiralo u kraćim informativnim izlaganjima pa je za našu temu tek u širem smislu od stanovite važnosti. Usp. Mijo NIKIĆ (ur.), *Novi religiozni pokreti*, Zagreb, 1997.

³ Naslov talijanskog izvornog izdanja: *Associazioni internazionali di fedeli – Repertorio*, Città del Vaticano, 2004. Služim se njemačkim izdanjem pod naslovom: *Die geistlichen Gemeinschaften der katholischen Kirche. Kompendium*, Leipzig, 2005.

samo na biskupijskoj ili nacionalnoj razini.⁴ Zbirka obuhvaća 123 duhovne zajednice s najvažnijim podacima o utemeljenju, strukturi, ciljevima, zadaćama i rasprostranjenosti za svaku od njih, a navode se i spisi zajednica ako ih posjeduju. S obzirom na postojeću dinamiku nastajanja novih udruga, priređivač napominje da će sadašnje podatke valjati periodično dopunjavati.⁵ Ovaj prvi sustavni pregled duhovnih zajednica Katoličke crkve nastao je kao odgovor na svojedobni poticaj pape Ivana Pavla II. u postsinodalnoj pobudnici *Vjernici laici* da se napravi popis organizacija koje je Sveta Stolica službeno potvrdila.⁶ On je ponajprije namijenjen pastirima kao korisno pomagalo u obnašanju njihove službe jer im daje pouzdanu informaciju o različitim zajednicama na njihovim područjima. Dobro će doći i samim udruženjima laika da se međusobno bolje upoznaju u duhu crkvenoga zajedništva jer Crkva osobito s njima računa u neodgodivoj zadaći nove evangelizacije.⁷ Premda nove skupine po svojoj strukturi, načinu djelovanja i pobožnosti čine vrlo širok spektar iskaza i puteva duhovnosti, ne bi se moglo reći da su one beznačajna i zanemariva manjina. Štoviše, prema realnim procjenama, oko 80 milijuna katolika surađuje u tim skupinama ili su pod utjecajem duhovnosti spomenutih zajednica. Ako se k tome ima u vidu i velik broj duhovnih zvanja koja dolaze iz njihovih redova, to zacijelo ukazuje na značajne potencijale i neospornu snagu novih pokreta.⁸

1.1. Različit pristup složenom fenomenu

Već i letimičan pogled na povijest kršćanstva otkriva nam da fenomen pokreta nije iznimka nego zapravo konstanta u Crkvi, prisutan od samog po-

⁴ *Isto*, 15.

⁵ Nije mi poznato iz kojih razloga u kompendij nije uvrštena zajednica Molitva i Riječ koju je 1975. u Zagrebu osnovao prof. dr. Tomislav Ivančić. Ciljevi su joj: moralna preobrazba društva putem seminara, tribina i konferencija; pružanje individualne duhovne pomoći metodom hagioterapije; školovanje i stručno usavršavanje osoba za rad na području moralne preobrazbe društva. Prema podacima na vlastitoj internetskoj stranici, zajednica djeluje u desetak europskih zemalja, a »službeno je u Crkvi i društvu registrirana od 1993. godine«.

⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1990., br. 31 (dalje: CL). U tom se broju veli: »Papinsko vijeće za laike zaduženo je da načini popis organizacija koje je Sveta Stolica službeno potvrdila.«

⁷ Usp. Predgovor nadbiskupa Stanislaw Rylka, pročelnika Papinskog vijeća za laike, u: *Die Geistlichen Gemeinschaften der Katholischen Kirche. Kompendium*, 16. Rylko se pritom poziva na zahtjev pape Ivana Pavla II. da Crkva treba pozornije slušati glas Duha »prihvaćanjem karizmi i promicanjem laikata«. Usp. IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente – Nadolaskom trećeg tisućljeća. Apostolsko pismo o pripremi Jubileja godine 2000.* (10. XI. 1994.), Zagreb, 1994., br. 46.

⁸ Tako misli dugogodišnji potpredsjednik Papinskog vijeća za laike (1980. – 1995.) i novoimenovani kardinal Paul Josef CORDES u uvodu svoje knjige znakovita naslova: *Nicht immer das alte Lied. Neue Glaubensanstöße der Kirche*, Paderborn, 1999., 10.

četka u njezinu životu. Pritom se uvijek iznova nameće nimalo laka, vrlo zahtjevna i osjetljiva zadaća prepoznavanja takvih udruga gorljivih vjernika te razlikovanja onog istinskog evanđeoskog naboja u njima, što valja prihvatiti i poticati, od onoga neupotrebljivog i neprihvatljivog, što treba prevladati. Valja reći da neki od proročkih pokreta u prošlosti, nažalost, nisu mogli naći prostora u Crkvi, potisnuti su na rub ili su se od nje trajno odijelili jer su došli u sukob s institucijskim i hijerarhijskim elementom.⁹ Crkva ih je, katkada i sama nedovoljno otvorena za nove poticaje Duha, odbacila kao nespojive sa svojom vjerom i osudila kao heretične sekte.¹⁰ Neke su pak druge obnoviteljske inicijative i buđenja nakon početnog opreza i kolebanja prihvaćene i integrirane u tkivo Crkve kao poticaj i dragocjeno sredstvo vlastite obnove. Danas je Crkva, poučena povijesnim iskustvom, u tom pogledu opreznija. Ipak nove se crkvene udruge i u naše vrijeme teško uklapaju u život župnih zajednica. Razloge za to valja tražiti ne samo na institucionalnoj strani crkvene zajednice koja je oprezna i nepovjerljiva prema novim oblicima duhovnosti, neuobičajenoj pojavnosti i evanđeoskom radikalizmu skupina nego i u nedostacima i slabostima samih pokreta. Stoga je još uvijek potrebno strpljivo bistrenje fenomena nove duhovnosti i dublje teološko proučavanje laičkih udruga kako bi se uspostavio dijalog te iznašli primjereni načini njihova uključivanja u poslanje Crkve. Tu je potrebu prije nekoliko godina prepoznao međunarodni teološki časopis *Concilium* pa je jedan svoj tematski broj posvetio problematici pokreta, njihovoj raznolikosti, strukturama i crkvenosti.¹¹ Činjenica je da fenomen novih pokreta i nadalje izaziva zbunjenost i podjele s obzirom na pristup toj unutarcrkvenoj pojavi kao i shvaćanju njezina mjesta i uloge u zajednici vjernika. S jedne strane, na višoj hijerarhijskoj razini prema tim skupinama prevladavaju uglavnom pozitivni stavovi otvorenosti i dobrohotnosti s nakanom da ih se integrira u poslanje Crkve.¹² Pokreti se smatraju pravim djelom Duha i obnove

⁹ Raniero CANTALAMESSA, Vorwort, u: Paul Josef CORDES, *Zur charismatischen Erneuerung in der katholischen Kirche*, Paderborn, 1999., 7 i 37.

¹⁰ Joseph RATZINGER, Pokreti u Crkvi i njihovo teološko mjesto, u: Joseph RATZINGER, *U službi istine. Članci, predavanja, intervjui*, Tomislav Pervan (ur.), Mostar – Zagreb, 2002., 89-121, ovdje 115-116. Radi se o Ratzingerovu referatu održanom 27. svibnja 1998. u Rimu na kongresu novih duhovnih zajednica u Crkvi. Među pokretima koji su se trajno odvojili Ratzinger spominje: montaniste, katare, valdenžane, husite i reformacijski pokret 16. st. napominjući da je krivnja za takav ishod na objema stranama. Tekst istoga referata s uvodom nadbiskupa Rylka, predsjednika Papinskog vijeća za laike, te još nekoliko priloga sadašnjega Pape dostupan je u knjizi: BENEDEKT XVI., Joseph Kardinal RATZINGER, *Kirchliche Bewegungen und neue Gemeinschaften. Unterscheidungen und Kriterien*, München, 2007., 15-57.

¹¹ *Concilium*, 39 (2003.) 3 pod naslovom »'Bewegungen' in der Kirche« donosi deset članaka teologa, crkvenih povjesničara i sociologa o temi pokreti u Crkvi te prikaz dviju knjiga koje se bave istom tematikom.

¹² Izjave pape Ivana Pavla II., njegova nasljednika Benedikta XVI. te Papinskog vijeća za laike odaju naklonost pokretima, nastojanje da ih se međusobno poveže i prihvati kao

vjerskog života, kreativnim manjinama, spasonosnom provokacijom, proročkim izrazom kršćanskih karizmi, plodom Drugoga vatikanskog koncila, sredstvom nove evangelizacije i obnove Crkve. S druge strane, nisu rijetki kritički glasovi koji u pokretima vide opasnu bolest, prijetnju katoličanstvu i njegovu načelu teritorijalnosti, sklonost sektaškim tendencijama, umišljenost u vlastitu duhovnu nadmoć ili pak isključivost u tolikoj mjeri da ih gotovo smatraju heretičnima i nazivaju »katoličkim sektama«. ¹³ Suzdržanoj i negativnoj prosudbi ipak su, kako se čini, više skloni oni koji ih površno i nedovoljno poznaju, pa nerijetko iz svoga uskog teološkog vidokruga o pokretima imaju krivu sliku.

Već je često s pravom istaknuto da se pod nazivom novih pokreta krije vrlo slojevit i raznolik unutarcrkveni fenomen koji je teško svesti pod zajednički nazivnik i izraziti samo jednim pojmom. Pogledamo li spomenuti kompendij, ustanovit ćemo da među nabrojenim institucijama katoličkog laikata ima onih koji sebe nazivaju pokretima, drugi se radije shvaćaju zajednicama, a daleko najviše ima onih koji se više smatraju udrugama ili (strukovnim) udruženjima. ¹⁴ Stoga se teološki rječnici i leksikoni s pravom kolebaju u pokušaju kako jednim pojmom obuhvatiti cjelokupno šarenilo nove duhovnosti. Neki rabe izraz duhovni pokreti (movimenti), ¹⁵ drugi daju prednost dvočlanom nazivu duhovne zajednice i pokreti. ¹⁶ Meni se čini da je realnosti najbliži pojam crkveni pokreti i nove (duhovne) zajednice, premda nije uvijek lako povući granicu između pojedinih tipova takvih skupina. ¹⁷ Poteškoća se osobito osjeća onda kad se pod pojmom crkvenih pokreta pokušava obuhvatiti sve one oblike zajednica koje se u prijašnjim povijesnim i društvenim uvjetima u Crkvi definiralo pomoću nekoliko različitih izraza kao što su redovi, kongregacije,

sredstvo obnove i evangelizacije ne zatvarajući oči pred nekim njihovim slabostima i nedorečenostima.

¹³ Takvi vrlo oprezni i pretežno kritički odnosi prema fenomenu novih zajednica dolaze iz mjesnih Crkava, pojedinih biskupa i župnika gdje se problematika s novim pokretima prelama te naj snažnije i osjeća. Usp. Milan ŠPEHAR, Karizmatski seminari u svjetlu pluralizma u Crkvi, u: Milan ŠPEHAR, *U potrazi za duhovnim iskustvom*, Zagreb, 2004., 53-117.

¹⁴ Listajući kompendij duhovnih zajednica (usp. bilj. 3) uočavamo da otprilike jedna trećina laičkih skupina sebe naziva »pokretima«, nešto manji broj njih u svome nazivu rabi riječ »zajednica«, a gotovo polovica svih duhovnih zajednica može se svrstati u pojam »udruge« u koji spadaju pobožne udruge, strukovna katolička udruženja, bratstva te razni centri, komiteti, instituti i djela.

¹⁵ Tako ih naziva Marianne TIGGES, *Geistliche Bewegungen (Movimenti)*, u: Harald BAER – Hans GASPER – Joachim MÜLLER i dr. (ur.), *Lexikon neuer religiöser Gruppen, Szenen u. Weltanschauungen*, Freiburg, 2005., 432-439.

¹⁶ Usp. Hans GASPER, *Geistliche Gemeinschaften und Bewegungen*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, IV, Freiburg, ³1995., 386-389.

¹⁷ Pod tim je naslovom izišlo njemačko izdanje poznatog referata kardinala Ratzingera iz 1998., njegovi interventi na studijskom seminaru s biskupima u Rimu iz 1999. te poruka i propovijed pape Benedikta XVI. na susretu s predstavnicima pokreta za Duhove 2006. (usp. bilj. 10).

instituti ili družbe. No čini se da i u pojmu pokreti moramo razlikovati nekoliko značenja.

1.2. Što su duhovni pokreti?

Riječ pokreti u sebi krije prilično široko i ne posve jasno definirano značenje. Pojmovna otvorenost i nepreciznost čini ga međutim prikladnim da obuhvati fleksibilne oblike grupne povezanosti i zajedništva. Od 17. st. izraz se upotrebljava za politička i socijalna strujanja, a poslije toga postaje istoznačnicom za ustanke i revolucije. Zbog svoje ideološke pozadine koju je pokret na političkom području dobio i agitacije kojom se služi kao načinom djelovanja, suprotno demokratskim pravilima, taj pojam danas u društvu ima više pejorativan prizvuk.¹⁸ U drugoj polovici 19. st. javlja se sintagma 'katolički pokret' u smislu organiziranih laičkih skupina od strane crkvene hijerarhije za obranu ili ponovno osvajanje crkvenih institucija ili vraćanje društvenog utjecaja Crkve pred naletom antitradicionalnog modernizma i privatizacije vjerske sfere u uvjetima građanskog društva, a svoj najjasniji izraz dobiva u Katoličkoj akciji.¹⁹ U užem smislu katolički pokret označava programska nastojanja najprije manjih skupina, a poslije i širokih katoličkih slojeva u više europskih država početkom 19. st. da se Crkva oslobodi od državnog vrhovništva i samostalno djeluje.²⁰ Taj vid obnoviteljskog procesa Katoličke crkve onoga vremena tek je jedan aspekt povrh drugih ne manje važnih značenjskih dimenzija pojma pokreti. Na jednu od njih ukazuje Karl Lehmann kad za pokrete veli da su »noseve temeljne snage povijesnog života kao odgovori na izazove te žele odlučno promijeniti prilike«²¹. U fenomenu laičkih pokreta koji su u prošlom stoljeću stupili na pozornicu i čine teološko ishodište suvremenih duhovnih zajednica u Crkvi mogu se razlikovati tri značajne vrste. Tipologiju ovdje ne treba shvatiti u smislu stroge definicije nego više kao orijentaciju za razlučivanje bitnih elemenata u raznolikosti tih skupina. Tako Joseph Ratzinger, sagledavajući snažna duhovna gibanja u prošlosti, vidi razliku između pokreta, strujanja i akcija. Pokretima naziva velike obnoviteljske inicijative u povijesnom hodu

¹⁸ Više o podrijetlu pojma pokreti na političkom, društvenom i crkvenom području usp. Alberto MELLONI, *Bewegungen. De significatione verborum*, u: *Concilium*, 39 (2003.) 3, 261-262.

¹⁹ O tome usp. Juraj Mirko MATAUŠIĆ, *Susret Crkve s civilnim društvom u XIX. stoljeću*, u: Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), *Hrvatski katolički pokret*, Zagreb, 2002., 33-55.

²⁰ Usp. Erwin GATZ, *Katholische Bewegung*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, V, Freiburg, ³1993. – 2001., 1349-1353, ovdje 1349. O nastajanju, razvoju i ključnim momentima socijalnog katolicizma u Hrvatskoj usp. Stipe TADIĆ, *Rađanje socijalnog katolicizma u Katoličkoj Crkvi u Hrvata*, u: *Hrvatski katolički pokret*, 219-234.

²¹ Taj vid s pravom ističe Karl LEHMANN, *Neue geistliche Gemeinschaften und Bewegungen im Leben der Kirche*, u: Friederike VALENTIN – Albert SCHMITT (ur.), *Lebendige Kriche: neue geistliche Bewegungen*, Mainz, 1988., 15.

Crkve, na čijem je početku većinom karizmatički vođa, uobličene su u konkretne zajednice, žele cijelo evanđelje na nov način živjeti i čvrsto su ukorijenjene u Crkvi. Za razliku od tih eklezijalnih gibanja, on liturgijske, ekumenske i marijanske pokrete radije karakterizira kao strujanja, a ostale manje pokrete, osobito one u novije vrijeme koji se zauzimaju za promjene u Crkvi, naziva akcijama.²²

A. Melloni zastupa nešto drukčiju podjelu. Prema njemu, u svim kršćanskim konfesijama postoje *obnoviteljski pokreti* kod kojih nije toliko odlučujuća brojnost sljedbenika koliko je bitna osnovna ideja ili poruka koja se zastupa. Članovi takvih pokreta zamjećuju određeni problem, pa žele za njega senzibilizirati crkvene institucije i dovesti do promjene u njihovu stavu. Tu ubraja liturgijski, biblijski i ekumenski pokret. Drugu vrstu čine *mobilizirajući (masovni) pokreti* nadahnuti teologijom laikata i izrasli među katoličkim laikima s čvrstom organizacijom. Ovi se, kao primjerice kršćansko-socijalni pokreti, odlikuju masovnošću i tijesno su povezani s hijerarhijom. Treća vrsta pokreta kombinacija je elementa iz obaju prethodnih, u njima se oblikuje »Crkva kao pokret«, kako veli autor, jer njihovi sljedbenici ne žele biti posebne zajednice pokraj Crkve nego živa Crkva poslušna evanđelju. Izrasli su iz karizme utemeljitelja i njegova duhovnog iskustva, otvoreni za muškarce i žene, ponajprije za laike koji žive u svjetovnim prilikama s nakanom da društvo ponovno osvoje za Krista.²³ Na tragu potonjih strujanja u prošlom su se stoljeću razvile različite crkvene inicijative od kojih su neke u međuvremenu stasale u pokrete (Opus Dei, Per un mondo migliore, Pokret fokolara, Kursiljo), druge su ostale zajednicama ili sebe shvaćaju kao pobožne udruge odnosno djela. U sociologiji se religije također razlikuju pojedini oblici organizacija na području crkvenih skupina kao što je grupa, zajednica, udruga (udruženje) i pokret.²⁴ No, u istraživanju te eklezijalne višedimenzionalne duhovne realnosti, čini se, sociolozi jednostavno zanemaruju međusobne značajne razlike između različitih tipova novih crkvenih pokreta i njima sličnih duhovnih zajednica.²⁵

²² Usp. Joseph RATZINGER, Pokreti u Crkvi i njihovo teološko mjesto, 116-117.

²³ Usp. Alberto MELLONI, Bewegungen. De significatione verborum, 264-268.

²⁴ Usp. Vine MIHALJEVIĆ, Društveni kontekst i teorijsko-hipotetski okvir istraživanja »Novi laički crkveni pokreti u Hrvatskoj«, u: *Društvena istraživanja*, 14 (2005.) 1-2, 3-25, ovdje 17-18. Usp. također Stipe TADIĆ, Temeljna obilježja pokreta, zajednica i udruuga, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Đuro Hranić (ur.), Zagreb, 2002., 719-726.

²⁵ Tako Vine Mihaljević veli: »Mi se nećemo baviti razlikama među njima, nego ćemo samo istaknuti kako središnje mjesto zauzima primarna grupa i s obzirom na udruženja i s obzirom na pokrete, jer pripadanje nekoj grupi jest varijabla koja najviše utječe na formiranje stavova i na izgradnju vlastita identiteta pojedinaca.« *Isto*, 19.

2. Razvitak i teološko mjesto pokreta u Crkvi

Neosporna je činjenica da se u narodu Božjem uvijek iznova javljaju poticaji za produbljenje vjerskoga života i oživotvorenje cijelog evanđelja (vita evangelica). O tome napose svjedoče različite skupine i zajednice koje u određenim vremenskim razmacima niču u Crkvi kao odgovor Duha na potrebe i izazove svakog novog vremena. No poziv na obnovu pojedinca i neprestanog obraćenja u zajednici Kristovih vjernika prožima cjelokupni kršćanski život i crkveni navještaj.

2.1. *Svijest potrebe za obnovom Crkve*

Promatrajući mukotrpane poteškoće s institucionalnom reformom Crkve i velike zastoje na tom području tijekom povijesti, s pravom se nameće pitanje je li se potreba obnove shvaćala, a možda se i danas još pretežno shvaća, samo u jednostranom individualnom smislu moralnog rasta i napredovanja pojedinca u vjeri ili u njoj odzvanja isto tako apel za promjenom stila života, navještaja pa i samih struktura cijele zajednice. Nije na odmet spomenuti da danas gotovo općenito prihvaćeno geslo *ecclesia semper reformanda* potječe iz protestantske teologije novijeg vremena, a Katolička crkva oprezno ga je prihvatila tek na Drugome vatikanskom koncilu.²⁶ Od početka Crkve do naših dana može se uočiti cijeli niz obnoviteljskih inicijativa. Kardinal Ratzinger sagledava ih pod teološkim vidom apostolskih službi, želeći time izraziti njihovo univerzalno značenje za Crkvu i na tom primjeru protumačiti duhovnu bit onoga što danas zovemo pokretima.²⁷

Da bismo ispravno spoznali mjesto i zadaću pokreta u Crkvi, valja najprije razmotriti otkuda dolazi ta dinamika Duha Božjega i gdje je njezino pravo ishodište. Teško je doći do ispravnog stava prema današnjim pokretima ako prije toga teološki jasno ne sagledamo njihovu povijesno-eklezijalnu genezu. Nema sumnje da je bilo i da ima ozbiljnih poteškoća i trvenja između mjesnih Crkava i novih crkvenih pokreta za što krivnju snose na različite načine obje strane. Jer »snaga Duha koja se u njima osjeća, djeluje preko ljudi i ne oslobađa ih naprosto od njihovih slabosti«²⁸. Stoga se nameće pitanje kako ispravno odrediti odnos između tih dviju realnosti u Crkvi: između trajnih oblika crkvenoga života (župa,

²⁶ Usp. Medard KEHL, *Ecclesia semper reformanda*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, III, Freiburg, ³1993. – 2001., 437. Autor navodi da je formulacija nastala u kalvinističkoj teologiji početkom 17. stoljeća u smislu da se Crkva u stilu življenja, navještaju i ustroju mora stalno usmjeravati na riječ Božju i obnavljati se polazeći od nje. Drugi je vatikanski koncil u LG 9 i UR 6 oprezno prihvatio to geslo.

²⁷ Joseph RATZINGER, *Pokreti u Crkvi i njihovo teološko mjesto*, 105-113.

²⁸ *Isto*, 91. Ratzinger spominje dječje bolesti pokreta, sklonost prema isključivosti i jednostranosti te nesposobnost da se uklupe u život mjesnih Crkava jer su morale shvatiti da se radikalno nasljedovanje Krista ne poklapa posve sa stvarnim životom Crkve.

biskupija) u kojima se odražava kontinuitet i povijesni poredak te periodičnih fenomena uvijek novih prodora Duha Svetoga »koji tu strukturu oživljuju i obnavljaju, no ta obnova jedva da prolazi bez boli i trvenja.«²⁹. Ratzinger s pravom odbacuje kao neosnovana ona shvaćanja koja izvorište pokreta vide u suprotstavljanju institucije karizmi, kristologije pneumatologiji ili hijerarhije proroštvu te zaključuje da takva tumačenja nemaju opravdanja nego su umjetna konstrukcija jer »Crkva nije sazdana dijalektički već organski«³⁰. Umjesto dijalektičkog shvaćanja valja, veli on, odabrati povijesno polazište koje odgovara povijesnoj biti vjere i Crkve. U prvoj su Crkvi izrasla dva tipa službi, jedan povrh drugoga: univerzalni tip, od apostola, koji nije bio više ograničen samo na Dvanaesticu, i lokalni tip službe mjesnih biskupa koji u apostolskom naslijeđu jamče kontinuitet i jedinstvo vjere, ali imaju i konkretan nalog predvođenja mjesne Crkve. Nakon što u drugom stoljeću postupno nestaju općecrkvene službe i na sebe ih preuzima biskupska služba, u trećem se stoljeću javlja monaštvo kao novi element u životu Crkve. Temeljna mu je nakana radikalno živjeti evanđelje u njegovoj cjelini pa ga mirne duše možemo nazvati pokretom.³¹ Monaški pokret postaje jedno novo životno središte koje ne dokida lokalnu strukturu apostolske Crkve niti se s njom naprosto poklapa nego u njoj djeluje kao oživljujuća snaga, a u osobama biskupa koji su često potjecali iz tih redova stapaju se institucija i karizma. Promatrajući crkvenu povijest, prema Ratzingeru, može se s jedne strane zaključiti da je lokalna crkvena struktura, koju označava biskupska služba, nosiva i vremenski trajna eklezijalna okosnica. Povrh toga, uvijek se iznova javljaju valovi pokreta preko kojih se na nov način izražava univerzalan vid apostolskog poslanja i radikalnost evanđelja služeći tako duhovnoj živosti i istini mjesnih Crkava.³² Obje su dimenzije bitne i neophodne. Polazeći dakle od ta dva međusobno tijesno povezana, ali ipak različita i nedokidiva tipa apostolskog poslanja, može se govoriti o još pet vrlo značajnih duhovnih valova: misionarsko monaštvo od sedmog do sredine devetog stoljeća, reformski pokret iz Clunyja u 10. st., nova duhovna snaga evangelizacije koju su započeli Franjo Asiški i Dominik u 13. st., pokret evangelizacije u 16. st. u kojemu se osobito ističu isusovci te napokon osnivanje misionarskih kongregacija u 19. stoljeću.

2.2. Duhovnost laika

Imajući u vidu prethodno teološko utemeljenje i promatrajući u svjetlu toga dosadašnje inovativne prodore Duha, može se s pravom zaključiti da se

²⁹ Isto, 91.

³⁰ Isto, 100.

³¹ Isto, 105.

³² Isto, 107.

pokreti uvijek javljaju u novim i različitim oblicima jer su zapravo odgovor na različite povijesne i društvene situacije u kojima se Crkva nalazi. Ipak kod današnjih crkvenih pokreta uočava se i jedna nova značajka. U prošlosti su obnoviteljska dinamika, duhovna gibanja i radikalno življenje evanđelja bili tijesno povezani s duhovnošću različitih redova. I crkveni su se redovi u početcima razvili iz laičkih gibanja. Danas se pak pokreti javljaju uglavnom među vjernicima laicima i ostaju među laicima. Taj novi element ima svoje dublje korijene u duhovnosti i teologiji apostolata laika koja se intenzivnije razvija u drugoj polovici 19. i u 20. st. Govoreći o kontekstu nastajanja koncilskog dekreta o laicima na Drugome vatikanskom koncilu, Guido Bausenhart točno zaključuje: »Apostolske zajednice već su bile nastale u Crkvi, apostolske duhovnosti su se profilirale, apostolska zauzetost laika već je bila organizirana pod vodstvom hijerarhije. Sve to spada u pretpovijest koncilskih vijećanja.«³³ Iz te dakle takoreći 'probuđene Crkve u laicima' postupno se oblikovao velik dio današnjih duhovnih zajednica nastalih na europskom prostoru i to već prije Drugoga vatikanskog koncila. Nasuprot nekim pojednostavljenjima koja moderne crkvene pokrete uglavnom vežu uz Koncil i s njime započetu obnovu Crkve te promijenjeni društveni kontekst onoga vremena ne smije se zanemariti njihovo znatno ranije duhovno i teološko ishodište.

2.3. *Pokreti kao odgovor na izazov moderne kulture*

Zacijelo su na formiranje novih duhovnih gibanja, s jedne strane, utjecale društvene promjene krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća gdje je val sekularizacije izazvao krizu župne strukture i kršćanske obitelji. S druge strane, postkoncilski su traženja odgovora na izazovne utjecaje moderniteta dala također snažan poticaj pokretima.³⁴ Pojedincu koji se u današnjemu sekularnom društvu osjeća nemoćnim i ugroženim pred složenošću modernoga svijeta, pritisnut institucijama i aparatima, potrebno je zajedništvo u obliku malih, preglednih zajednica kako bi preživio i mogao se razvijati u solidarnosti. To ne vrijedi samo za neposredne životne potrebe nego i za prevladavanje dezorijentacije i pronalaženje životnih ciljeva i vrijednota. »Grupa postaje bazom vlastite egzistencije i čini se nužnom za postizanje i jačanje identiteta.«³⁵ Vjerovjesniku je potrebna potpora zajednice za život po vjeri i njezin navještaj. Stoga se može reći da su nova duhovna gibanja odgo-

³³ Guido BAUSENHART, Theologischer Kommentar zum Dekret über das Apostolat der Laien, u: *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, IV, Freiburg, 2005., 11. Pisac ovdje misli na rasprave tijekom Koncila.

³⁴ Usp. Željko MARDEŠIĆ, Značenje novih crkvenih pokreta i zajednica, 380.

³⁵ Karl LEHMANN, *Neue geistliche Gemeinschaften und Bewegungen im Leben der Kirche*, 17-18.

vor na potrebe današnjega čovjeka, ali jednako tako i reakcija Crkve na širenje sekularizacije i potiskivanje vjere u privatnost. Neočekivana raznolikost i posebnost pokreta također odgovara mentalitetu suvremenog čovjeka koji želi izabrati onu skupinu koja najviše odgovara njegovim sklonostima i koja je za njega poželjna.³⁶ Od eklezijalnih se pokreta, nadalje, očekuje napose pomoć u obnovi župnih zajednica koje su tijekom crkvenih i društvenih previranja u postkoncilskom vremenu dospjele u krizu.

2.4. *Prinos Drugoga vatikanskog koncila*

Nema sumnje da su promjene unutar same Crkve i njezino otvaranje svijetu na Drugome vatikanskom koncilu kao i promjene u globalnoj društveno-duhovnoj situaciji onoga doba značajno utjecale na buđenje duhovnih gibanja.³⁷ U postkoncilskom vremenu samo se nastavlja profiliranje i jačanje novonastalih zajednica pa one, povrh drugih ondašnjih crkvenih strujanja, predstavljaju glavne čimbenike obnove vjerskog života. Nadahnjivali su se osobito na teološkom nauku Dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* (LG), premda ne treba izgubiti iz vida ni druge za nas važne koncilске dokumente (GS, DH). Tu je cijeli niz novih teoloških ideja, pomaka, naglasaka i drukčijih perspektiva osobito u nauku o pneumatskoj dimenziji Crkve, o Crkvi kao zajedništvu, o Božjem narodu, o laicima i općem pozivu na svetost, te u Dekretu o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* (AA) gdje nove zajednice nalaze uporište za svoje poslanje i djelovanje.³⁸ Pritom su se jednako važnim pokazala također inovativna promišljanja Crkve kao putujućeg Božjeg naroda, zatim nauk o jedinstvu Tijela Kristova i različitosti njegovih udova, o dostojanstvu svakoga pojedinog kršćanina, o važnosti općeg svećeništva svih krštenika itd. Istodobno je Koncil za već postojeće pokrete značio snažan zaokret jer se nakon toga promijenio način teološkog shvaćanja Crkve te cjelokupnog povijesnog i društvenog obzora u kojima su oni nekoć nastali te sebe i svoju zadaću definirali. Neki su od njihovih zahtjeva prihvaćeni i pretočeni u praksu. Pokreti su prisiljeni napustiti stari teološki obrazac i u svjetlu nove ekleziologije promišljati ne samo svoje samopoimanje nego, sukladno tome, tražiti odgovarajuće mjesto u Crkvi. Položaj i poslanje kršćanskih vjernika sada su temeljito

³⁶ Usp. Željko MARDEŠIĆ, Značenje novih crkvenih pokreta i zajednica, 379.

³⁷ Ta dva čimbenika ističe i Stipe TADIĆ, Utjecaj molitve na vjerničko ponašanje i moralno vrednovanje pripadnika Malog tečaja – kursilja, u: *Društvena istraživanja*, 14 (2005.) 1-2, 28.

³⁸ Poticajna je između ostalog misao o temeljnoj jednakosti svih krštenika koji su pritetjelovljeni Kristu i ucijepljeni u njegovu zajednicu pa imaju isto dostojanstvo djece Božje bez obzira na sve ostale razlike, stalešku pripadnost, konkretne službe i zadaće koje netko obavlja u crkvenoj zajednici. Usp. LG 9-13.

promijenjeni. Oni više nisu puki izvršitelji onoga što nalaže hijerarhija nego postaju aktivni članovi Božjega naroda s vlastitim poslanjem, pozvani na svetost, subjekti Crkve, nositelji pojedinačnih karizmi i sposobnosti u zajednici.

2.5. *Postkonzilski dokumenti i pape o pokretima*

Da su na pomolu nevolje s duhovnim zajednicama dalo se naslutiti već u postsinodalnoj pobudnici pape Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* (1975.). Dokument, naime, izričito spominje širenje »bazičnih zajednica« i iznosi problem njihova odnosa prema pastirima pa u sklopu toga po prvi put navodi neke od važnih uvjeta za uključivanje tih skupina u život mjesnih Crkava (br. 58). U to vrijeme predstavnici pokreta nastoje stupiti u dijalog s papom i zadobiti njegovu naklonost. Neke od zajednica u tu svrhu premještaju svoje sjedište u Rim i zauzimaju se oko proglašenja svetima svojih utemeljitelja. Ivan Pavao II. istančanim je sluhom i odgovornošću Petrova nasljednika u dinamičnom širenju novih zajednica prepoznao začetnike brojnih inicijativa i evangelizacijsku snagu potrebnu Crkvi našega vremena. Stoga je od početka svojega pontifikata, ponajprije doduše u užem krugu studijskih susreta, potaknuo raspravu o pokretima, zauzimao se za dijalog s njima i njihovo međusobno upoznavanje. Plod toga nastojanja bio je prvi susret Pape s predstavnicima najpoznatijih pokreta i instituta godine 1981. u Rimu, nakon čega slijedi drugi kolokvij s pokretima u mjestu Rocca di Papa 1987., treći 1991. u Bratislavi, a umjesto četvrtog sazvan je susret za Duhove u Rimu 1998. godine.³⁹ Jačanje unutarcrkvenog dijaloga o problematici crkvenih skupina našlo je, dakako, odjeka i u crkvenim dokumentima. U enciklici o Duhu Svetomu *Dominum et vivificantem* (1986.) Ivan Pavao II. tek ih usputno spominje u kontekstu govora o odnosu Duha i molitve (br. 65).⁴⁰ No ni ondje njegova tvrdnja nije nevažna jer »pokrete i grupe« promatra u pozitivnom svjetlu kao značajan i osobito utješan fenomen koji se sve više širi i ispunjen je nastojanjem oko obnove duhovnog života. Pokreti su bili u središtu burnih rasprava na različitim teološkim i crkvenim kongresima onoga doba, osobito na Biskupskoj sinodi o laicima u Crkvi 1987., gdje su se nerijetko o njima iznosila suprotstavljena stajališta. S jedne je strane osobito potpredsjednik Papinskog vijeća za laike P. J. Cordes naglašavao potrebu da se biskupi otvore dijalogu s novim pokretima i da ih prihvate, s druge strane mnogi su pastiri u mjesnim Crkvama izražava-

³⁹ Za publicirane radove s tih kolokvija usp. A. MELLONI, *Bewegungen. De significatione verborum*, 276, u autorovoj bilješci br. 63.

⁴⁰ Tamo se veli: »I u novije vrijeme sve više raste broj ljudi koji – u različitim pokretima i grupama što se sve više šire – stavljaju molitvu na prvo mjesto te po njoj nastoje oko obnove duhovnog života. Taj je simptom vrlo značajan i osobito utješan. Iz takva iskustva potječe zbiljski doprinos da među vjernicima ponovno oživi molitva te da kroz to sve bolje shvate Duha Svetoga kao onoga koji u dušama budi duboku želju za svetošću.« Usp. DV 65.

li sumnjičavost i upozoravali na velike poteškoće koje oni stvaraju u župnim zajednicama. Dijalog s pastirima očito je bio neophodan da se sloboda Duha u novim zajednicama ne izrodi u isključivost i elitizam, a crkveno jedinstvo ne naruši rivalitetom i grupašenjem. Važan napredak u prevladavanju tih napetosti i bistrenja crkvenoga statusa pokreta donijela je postsinodalna pobudnica *Christifideles laici – Vjernici laici* (1988.) postavivši jasne kriterije za uključivanje novih zajednica u život i strukture mjesnih Crkava.⁴¹ Stoga je posve razumljivo da se u sljedećoj enciklici *Redemptoris missio* (1990.) novim duhovnim gibanjima pristupa u duhu već rečenoga, ističući nekoliko bitnih elemenata s obzirom na njihovu važnost i zadaću kao i očekivanje da se uključe u ustroj mjesnih Crkava.⁴² Papa spominje »crkvene pokrete« u kontekstu službi i poticaja kršćanskog života, uočava ih kao novost našega vremena u snažnom razvoju s izrazito misionarskim usmjerenjem, navodi potrebu da se ponizno uključe u život mjesnih Crkava i da ih biskupi i svećenici srdačno prigrle pa će tako biti »pravi Božji dar za novu evangelizaciju i za misijsku djelatnost«. U tom smislu Ivan Pavao II. preporučuje njihovo širenje i korištenje.⁴³

Intenzivne rasprave oko pokreta zacijelo su pridonijele njihovu sazrijevanju i afirmaciji. Tako, primjerice, Opus Dei postaje osobna prelatura, a Karizmatički pokret već je otprije u kardinalu L. J. Suenensu⁴⁴ pronašao svojega duhovnog i teološkog pratioca. Na poziv pape Ivana Pavla II. Prvi kongres predstavnika crkvenih pokreta i njihovih članova za Duhove 1998. u Rimu okupio je više od pedeset zajednica i četvero utemeljitelja pokreta (Chiara Lubich, Kiko Arguello, Jean Vanier, mons. Luigi Giussani). Značio je nov iskorak prema crkvenoj zrelosti, boljoj povezanosti i međusobnom upoznavanju duhovnih zajednica, što je vidljivo i u riječima ohrabrenja Ivana Pavla II. koji je zahvalio predstavnicima novih oblika zajednica života na kršćanskom svjedočenju. Papa u njima sada prepoznaje zreliju samosvijest i vidi »jedno od najznakovitijih proljeća Crkve, koje je pretkazao Drugi vatikanski koncil«⁴⁵. Po-

⁴¹ Više o kriterijima bit će riječi u sljedećem poglavlju.

⁴² IVAN PAVAO II., *Redemptoris missio. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe* (7. XII. 1990.), Zagreb, 1991., br. 72.

⁴³ *Isto.*

⁴⁴ Pokret karizmatičke obnove osobito se snažno razvio devedesetih godina prošloga stoljeća. Kardinal Suenens prepoznao je važnost duhovnog praćenja toga pokreta. Godinama je bio biskupski mentor karizmatika, posjećivao njihove centre, sudjelovao na lokalnim i međunarodnim susretima i uočio veliku snagu koja iz njih izvire. Na susretu u Rimu za Duhove svete godine 1975. pred brojnim hodočasnici, od kojih su tisuće bile iz Pokreta duhovske obnove, Pavao VI. odao mu je priznanje rekavši: »Hvala Vam, ne u moje ime nego u ime Gospodina za ono što činite i što ćete činiti da karizmatičku obnovu vodite k srcu Crkve.« Usp. Paul Josef CORDES, *Zur Charismatischen Erneuerung in der katholischen Kirche*, 11-12.

⁴⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Messaggio di Giovanni Paolo II ai partecipanti al Congresso mondiale dei movimenti ecclesiali u: PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICIS, I movimenti*

kretni su znak svježine kršćanskog iskustva koje se temelji na osobnom susretu s Kristom te mogu dati dragocjen doprinos životnoj dinamici Crkve, osobito u misijama. I tom je prilikom osjetio potrebnim ponovno istaknuti »kako u Crkvi nema sukoba ili suprotnosti između institucije i karizme, o čemu su pokreti znakovito očitovanje. Jedno i drugo su subitni božanskom ustroju Crkve«. ⁴⁶ U svom nagovoru okupljenima na Trgu sv. Petra uoči Duhova Papa osobito podsjeća da Crkva od njih očekuje zrele plodove zajedništva i da se svaki pokret glede ispravnosti karizme treba podložiti sudu nadležne crkvene vlasti. Od njih zahtijeva da velikodušno prihvate kriterije iz pobudnice *Christifideles laici* i unose svoja iskustva u mjesne Crkve i župe. ⁴⁷ Temeljne misli iz Papinih obraćanja članovima pokreta teološki je razradio i obrazložio pred sudionicima kongresa tadašnji pročelnik Kongregacije za nauk vjere kardinal Joseph Ratzinger u referatu *Pokreti u Crkvi i njihovo teološko mjesto*. ⁴⁸ Ratzinger je sljedeće godine o istoj temi u Vatikanu upriličio studijski seminar za biskupe. ⁴⁹

2.6. Prema umreženosti zajednica i međukonfesionalnoj suradnji

Nakon Prvoga kongresa katoličkih pokreta laičke udruge svoja nastojanja pojačano usmjeravaju prema umrežavanju zajednica na svjetskoj razini i prema ekumenskom otvaranju kako bi osnažili zajedničko svjedočenje vjere. To je usmjerenje potvrđeno na Prvome međunarodnom ekumenskom susretu u Stuttgartu (2004.) gdje se okupilo više od 150 zajednica. Na drugom susretu takve vrste, također u Stuttgartu 2007., sudjelovalo je više od 230 različitih zajednica i pokreta iz svih kršćanskih konfesija. ⁵⁰ Time se u duhovnosti zajednica profiliraju apostolska otvorenost za potrebe opće Crkve i ekumenska suradnja kao dvije nove dimenzije, za što je osobito zaslužan Pokret fokolara koji je već otprije njegovao interkonfesionalne odnose. Papinsko vijeće za laike, zaduženo za praćenje i koordinaciju laičkih udruga, preuzelo je organizaciju Drugoga svjetskog kongresa katoličkih duhovnih zajednica u gradu Rocca di

nella Chiesa, Atti del Congresso mondiale dei movimenti ecclesiali (27.-29. V. 1998.), Città del Vaticano, 1999., 15-19. Skraćeni prijevod poruke u hrvatskom prijevodu donosi Marijan OBLAK, *Karizme – crkveni pokreti – laici*, Split, 2003., 33-35.

⁴⁶ Isto, 18.

⁴⁷ Usp. IVAN PAVAO II., Discorso di Sua Santità Giovanni Paolo II in occasione dell'Incontro con i Movimenti Ecclesiali e le Nuove Comunità (30. V. 1998.), u: PONTIFICIUM CONSILIIUM PRO LAICIS, *I movimenti nella Chiesa*, 218-224, osobito 222-224.

⁴⁸ Usp. bilj. 10.

⁴⁹ Usp. BENEDIKT XVI., Joseph Kardinal RATZINGER, *Kirchliche Bewegungen und neue Gemeinschaften*, 59-108. Seminar je održan na temu »Crkveni pokreti i nove zajednice u pastirskoj brizi biskupa«. Tu su objavljeni odgovori kardinala Ratzingera na pitanja koja su mu postavila deseterica biskupa iz različitih kultura i kontinenata.

⁵⁰ Usp. izvješće Đine PERKOV o susretu u Stuttgartu, Europa ujedinjenja u različitosti, u: *Novi svijet*, (2007.) 7-8, 10-13.

Papa na Duhove 2006. Sa zanimanjem se očekivao stav pape Ratzingera prema novim pokretima, a on se može iščitati iz poruke koju im je tim povodom uputio: »Crkveni pokreti i nove zajednice danas su svijetleći znak ljepote Krista i Crkve, njegove zaručnice. Vi pripadate živom ustroju Crkve. Ona vam zahvaljuje za misijsku zauzetost, za vašu djelatnost u izobrazbi kršćanskih obitelji, na poticanju svećeničkih zvanja kao i posvećenog života među vama. Ona vam zahvaljuje na iskazanoj spremnosti da prihvatite odgovarajuće upute ne samo Petrova nasljednika nego i biskupa različitih mjesnih Crkava koji su čuvari istine i ljubavi u jedinstvu.«⁵¹ Predsjednik Papinskog vijeća za laike nadbiskup S. Rylko točno primjećuje kad za Ratzingera tvrdi kako je i do sada bio »mjerodavni tumač nauka Ivana Pavla II. o crkvenim pokretima i novim zajednicama« i njihov »uvijek pažljivi sugovornik i savjetnik«.⁵² On je kao teolog jasno uočio da je papinstvo jamac i eklezijalni oslonac duhovnih pokreta te ima zadaću tu bitnu komponentu crkvenoga života usklađivati s lokalnim crkvenim strukturama.⁵³ Kad je postao papa, tu je spoznaju nastavio provoditi i u praksi.

3. Kriteriji crkvenosti

Iz dosad rečenog jasno proizlazi da duhovni pokreti i zajednice, premda imaju poteškoća s uključivanjem u poslanje Crkve, ne nastupaju s pretenzijom isključivosti nego iskreno traže kontakt i dijalog s papom i biskupima prihvaćajući njihove upute. Pokreti su se u prošlosti uvijek javljali u novim oblicima jer su od Duha potaknut odgovor na različite društvene i povijesne situacije u kojima Crkva živi. Duh je onaj koji u zajednici vjernika uprisutnjuje spasenjsko djelo Isusa Krista tako da cijeli crkveni ustroj oživljuje, ujedinjuje, pokreće (usp. LG 7). Osim što djeluje sakramentima i službama, on »također raspodjeljuje posebne milosti među vjernike svakoga staleža te ih time čini sposobnima i spremnima za prihvaćanje raznih djela ili dužnosti korisnih za obnovu i širu izgradnju Crkve« (LG 12). Nastavljajući Pavlovu misao o postojanju darova Duha, Drugi vatikanski koncil potom naglašava da se svaka karizma daje na izgradnju zajednice, a na crkvene predvodnike spada donositi sud o ispravnosti karizme i njezinoj pravilnoj uporabi (LG 12).⁵⁴ To teološko načelo, dakako,

⁵¹ BENEDIKT XVI., Botschaft von Papst Benedikt XVI. an die Teilnehmer des II. Weltkongresses der kirchlichen Bewegungen und neuen Gemeinschaften (22. V. 2006.), u: BENEDIKT XVI., Joseph Kardinal RATZINGER, *Kirchliche Bewegungen und neue Gemeinschaften*, 109-114.

⁵² Stanislaw RYLKO, Einführung, u: BENEDIKT XVI., Joseph Kardinal RATZINGER, *Kirchliche Bewegungen und neue Gemeinschaften*, 8.

⁵³ BENEDIKT XVI., Joseph Kardinal RATZINGER, *Kirchliche Bewegungen und neue Gemeinschaften*, 49.

⁵⁴ Usp. poznato mjesto iz 1 Kor 12,7: »Svakome se daje očitovanje Duha na korist.«

vrijedi i za duhovne pokrete i njihove utemeljitelje, jer primatelji karizmi nisu oslobođeni svojih ljudskih nedostataka i ograničenosti. Stoga je neophodna zadaća nadležnoga crkvenog autoriteta utvrđivati autentičnost karizme, njezino ispravno ostvarenje, odobravati statute i oblike ustroja zajednica (usp. PO 9, AA 10⁵⁵).

Zakonik kanonskoga prava izričito potvrđuje pravo vjernika da za promicanje kršćanskog poziva ili drugih apostolskih pothvata osnivaju udruge (kan. 215) te određuje uvjete za priznavanje i utemeljenje vjerničkih društava (kan. 298-329).⁵⁶ Ne radi se, dakle, o nekom ustupku koji ovisi o dobrohotnosti pastira nego o slobodi udruživanja temeljenoj na naravi ljudske osobe te na stvarnosti sakramenta krštenja koji daje udjela u poslanju Crkve i naglašava osnovnu jednakost svih članova Božjeg naroda.⁵⁷ Taj element nauka Drugoga vatikanskog koncila uobličen je u formulaciju da »laici imaju pravo osnivati i voditi udruge« (LG 37, AA 19). Budući da se radi o pravu vjernika krštenika, ono se pak mora ostvarivati u skladu s ekleziologijom zajedništva i poslanja (CL 20). Da bi u tom kontekstu spriječio zloupotrebe i izbjegao nesporazume, Ivan Pavao II. više je puta isticao »da u Crkvi nema kontrasta ili suprotnosti između institucionalne i karizmatske dimenzije, o čemu su pokreti znakovito očitovanje. Jedno i drugo subitni su božanskom ustroju Crkve, koju je Isus utemeljio, da zajedno uprisutnjuju njegovo spasenjsko djelo u svijetu.«⁵⁸

Već je koncilski Dekret o laicima spomenuo potrebu prosuđivanja svih apostolskih udruženja. A one koje hijerarhija preporuči neka svećenici, redovnici i laici cijene i promiču (AA 21). U jeku brzog širenja novih crkvenih pokreta u postkoncilskom vremenu ukazala se neodgodiva potreba za jasnom teološkom kriteriologijom s obzirom na njihovu duhovnost i autentičnost karizme. Postsinodalna pobudnica *Christifideles laici* iz godine 1988. u tu svrhu donosi pet teoloških kriterija crkvenosti za svako udruženje vjernika laika u Crkvi: (1) *Davanje prvenstva pozivu svakog kršćanina na svetost*. Zato se svaki pojedinici vjernik treba truditi rasti u vjeri i međusobnoj ljubavi. (2) *Odgovornost u ispovijedanju cjeline katoličke vjere*. Svaka udruga vjernika mora biti mjesto navještaja vjere i odgoja za vjeru. (3) *Svjedočanstvo čvrstog i uvjerenog zajedništva*. Od udruga se zahtijeva da svoj apostolat obavljaju u vjernoj povezanosti s papom i biskupima, te svjesnost da postoji zakonita raznolikost oblika udru-

⁵⁵ Dekret o službi prezbitera veli da je zadaća ne samo biskupa nego i svećenika snagom svetog reda »da ispituju duhove jesu li od Boga, s osjećajem vjere neka otkriju mnogovrsne karizme laika ... te ih radosno priznaju i brižljivo promiču.« PO, 9.

⁵⁶ Više o crkveno-pravnoj problematici odnosa institucije i karizme usp. u: Christoph HEGGE, *Rezeption und Carisma*, Würzburg, 1999.

⁵⁷ Usp. Vorwort, u: *Die geistlichen Gemeinschaften der katholischen Kirche*, 13.

⁵⁸ Usp. IVAN PAVAO II., *Messaggio die Sua Santità Giovanni Paolo II* (27. V. 1998.), u: PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICIS, *I movimenti nella Chiesa*, 18. Usp. također Marijan OBLAK, *Karizme – crkveni pokreti – laici*, 35.

živanja vjernika. (4) *Podudarnost i dioništvo u apostolskoj sursi Crkve*. Svi oblici udruživanja vjernika laika moraju biti u skladu s apostolskim ciljevima Crkve. Od njih se zahtijeva da misionarskim poletom sudjeluju u evangelizaciji svih ljudi. (5) *Nastojanje oko ponazočenja u ljudskom društvu*. Od različitih se udruga očekuje da daju svoj prilog humanizaciji društva.⁵⁹ U spomenutom referatu kardinal Ratzinger za crkvenost pokreta navodi četiri kriterija sličnog sadržaja s ponešto drukčijim naglascima: (1) ukorijenjenost u vjeri Crkve, (2) volja da se živi apostolski život (cijelo evanđelje), (3) navještaj evanđelja i misijska zauzetost (evangelizacija) povezana sa stanovitim oblikom socijalnog služenja, (4) osobno iskustvo Krista kao početna i nosiva snaga karizme.⁶⁰

Polazeći od spomenutih kriterija jasnije se uočavaju kako opasnosti i slabosti koje kod novih pokreta postoje tako i putovi njihova ozdravljenja i načini korekture. Budući da se pokretima nerijetko između ostalog predbacuje sektaštvo i elitizam, odnosno da se njihov sektaški mentalitet smatra jednim od temeljnih poteškoća pri uključivanju u život župnih zajednica, dobro je podsjetiti se nekih bitnih teoloških odrednica koje su karakteristične za sekte ili sljedbe. Time ćemo s jedne strane uočiti temeljne razlike između sljedbi i crkvenih zajednica te istodobno prepoznati moguće devijacije u samim pokretima.⁶¹ A. Ganoczy navodi sljedeće značajke pojedine sekte: a) izričita volja za odvajanjem od Crkve kao njezina istinska alternativa; b) pozivanje na osobu utemeljitelja ili (karizmatiskog) učitelja, kojega sekta bezuvjetno slijedi i njegove spise smatra mjerodavnim; c) snažno razvijena svijest izabranja tako da se pripadnost zajednici smatra uvjetom spasenja; d) nema ekumenske otvorenosti, ali pokazuje izrazitu spremnost da njeguje svoju poruku i svoje tumačenje Biblije; e) manipulacija članovima.

4. Ustroj crkvenih pokreta i moguće slabosti

Većina duhovnih zajednica i pokreta odobrena je prema kan. 298-329, dok se mlađe zajednice razvijaju kao vjerničke udruge prema kan. 215. Okupljaju većinom laike, ali i klerike i redovnike (redovnice), trude se intenzivno provoditi vjerski život u zajednici, a samim time i oko obnove vjere u Crkvi. Regionalno su organizirani, razlikuju se od klasičnih i novijih crkvenih redova jer ne polažu doživotne zavjete, ali poznaju druge oblike obvezivanja.⁶² Pokazuju izvjesnu sličnost sa svjetovnim ustanovama posvećenoga života, no nemaju strogo određen način življenja kao oni. Teško je dati sustavan pregled raznolikih zajednica jer među njima postoje znatne razlike s obzirom na način života, vrstu duhovnosti,

⁵⁹ Usp. CL 30.

⁶⁰ Usp. Joseph RATZINGER, *Pokreti u Crkvi i njihovo teološko mjesto*, 117-118.

⁶¹ Usp. Alexandre GANOCZY, *Zur Ekklesiologie der charismatischen Gemeinden und Sekten*, u: *Concilium*, 39 (2003.) 3, 325-337, ovdje 333-334.

⁶² Usp. Hans GASPER, *Geistliche Gemeinschaften und Bewegungen*, 387.

utjecaje iz kojih su nastali, poimanje Crkve koju u sebi nose, ali i s obzirom na regionalnu strukturu, ekumensku otvorenost i kulturne utjecaje koji ih obilježavaju. Kod većine njih stasa druga generacija predvodnika. Profil im je vrlo različit i raznovrstan tako da ih je sadržajno teško uspoređivati. Premda se uglavnom prihvaćaju kao nezaobilazan i dragocjen element kršćanskog života, još uvijek nisu prevladane sve dileme oko toga kako dalje s tim skupinama u Crkvi. Za pokrete i nove duhovne zajednice nadležno je Papinsko vijeće za laike u Rimu.

Među slabostima i dječjim bolestima crkvenih pokreta često se spominju sljedeće: duhovna jednostranost koja ih čini zatvorenima za druga iskustva, isključivost s obzirom na vlastitu karizmu koja može voditi netoleranciji i umišljenosti, bijeg u intimnost vlastite skupine da bi se izbjeglo suočavanje s pitanjima i izazovima modernoga svijeta, neobraćanje pozornosti na važnost razlikovanja duhova itd.⁶³ Jedan od uzroka takvih devijantnih sklonosti zacijelo leži u nedostatku zdravog i argumentiranog teološkog promišljanja. Svaka je duhovnost naime bitno povezana s određenom teologijom koja iza nje stoji, štoviše, duhovnost je zapravo subjektivna strana dogmatike (von Balthasar). Kod duhovnih zajednica nerijetko nedostaje samokritička uloga teologije koja bi bistrila karizmu, davala potrebito usmjerenje i ukazivala na eventualne korekture u shvaćanjima i duhovnoj praksi vlastite zajednice. Ima slučajeva da pripadnici pokreta zaziru od takve teologije. Općenito je poznato da je, primjerice, teološka izobrazba svećenika u nekim od tih pokreta nedostatna i dijelom neprimjerena.⁶⁴ Drugi uzrok jednostranosti kod eklezijalnih gibanja proizlazi iz pre naglašavanja vlastitoga duhovnoga poslanja i zadaće pokreta. Budući da kod njihovih utemeljitelja na početku stoji vrlo snažno osobno duhovno iskustvo pogođenosti Kristom i jednostavnošću poruke evanđelja kao cjeline, to može lako voditi apsolutizaciji zajednice koja svoj izraz svjedočenja vjere smatra jedinim putem za sve vjernike, a zaboravlja da postoje različiti putevi kako se ostvaruje jedan kršćanski poziv.⁶⁵ Nadalje, valja primijetiti da pokreti nisu gotove veličine nego još uvijek prolaze faze rasta, promjena i sazrijevanja pa se na taj način i sami korigiraju. To je, uostalom, vidljivo i tijekom posljednjih desetljeća iz njihova profiliranja, dijaloga i čvršće povezanosti s papom i biskupima te boljeg međusobnog poznavanja samih pokreta. Da bi se spomenute slabosti i ostale poteškoće mogle prevladati, a osobito one na razini župnih zajednica, duhovnim je pokretima potrebna klima dobrohotnosti, ohrabrenja i komunikacije unutar Crkve kao zajednice.⁶⁶

⁶³ Usp. Marianne TIGGES, *Geistliche Bewegungen (Movimenti)*, 436-437.

⁶⁴ U svezi s tim dovoljno je pogledati studijski program i listu predavača Visoke teološke škole Neokatekumenskog puta u Puli.

⁶⁵ Usp. Joseph RATZINGER, *Pokreti u Crkvi i njihovo teološko mjesto*, 118-119.

⁶⁶ Budući da je Crkva na poseban način zajedništvo te znak i sredstvo spasenjskog zajedništva ljudi s Bogom, kao i ljudi međusobno, osobito su važne spomenute značajke u odnosu prema pokretima. Usp. Marianne TIGGES, *Geistliche Bewegungen (Movimenti)*, 437.

5. Važnost duhovnih pokreta za život Crkve

Pokreti su uvjereni da Gospodin i danas zajednicu vjernika obdaruje raznovrsnim darovima Duha i službama za izgradnju Crkve. Zato se zauzimaju za osobnu obnovu i produbljenje vjere, za ukorijenjenost u doživljenom iskustvu vjere i za obnovu Crkve. Govoreći o doprinosu pokreta crkvenom životu danas kardinal Kasper navodi starokršćanskog pisca koji reče da je Crkva ondje »gdje cvate Duh«. U tom se smislu od duhovnih pokreta očekuje da zorno pokažu što je Crkva, da svjedoče kako Duh Sveti njihov život kao i život Crkve nosi, oživljava i vodi. Njegovim djelovanjem ona nije stara i prašnja nego uvijek iznova mlada i živahna.⁶⁷

Taj cilj duhovne zajednice žele postići vjerskim seminarima i tečajevima, uvodima u duhovno doživljavanje, zajedničkim slavljinama euharistije i sakramenata, bratskim i sestrinskim druženjem i međusobnim razmjenama iskustava o konkretnom zauzimanju, misijskom i karitativnom radu. Nasuprot snažnim trendovima gubitka transcendencije, raskoraka između vjere i života, individualizacije i konzumizma ističu obraćenje, važnost iskustva vjere, promjenu načina života te odgovornost u korištenju novca i dobara.⁶⁸

Pokreti daju prednost onom duhovnom-karizmatском vidu vjere ispred njezine ustrojstveno-institucionalne dimenzije. Obnova se Crkve, prema njima, sastoji od duhovnog procesa obnove svakog pojedinoga kršćanina, a predvodi ga i dariva sam Duh Sveti. Stoga oni odgovor Crkve na današnje kulturalne i društvene poteškoće ne vide ponajprije u strukturnim rješenjima nego u ponudi duhovnoga života u dijalogu i kritičkoj raspravi s današnjim ljudima imajući u vidu njihov osjećaj slobode kao i njihovo traganje za autentičnim vrijednostima i načinom življenja. Tako im uspijeva prenositi crkvenu vjeru i crkvene vrijednote jer izgrađuju vjerske životne sredine (ozračja) u kojima se crkveni nauk doživljava na nov način kao važan za život i vjeru. Time ponovno otkrivaju da je osobna i zajednička molitva, razmjena iskustava vjere i međusobno poticanje u svjedočenju temelj svake žive kršćanske zajednice. Upravo današnja situacija sve većeg posvjetovljenja u društvu ukazuje na neophodnost duhovnih zajednica kao živih »ćelija« u kojima se vjera živi i prenosi.⁶⁹ Takva se nastojanja zaista ne mogu osporiti i

⁶⁷ Iz govora predsjednika Papinskog vijeća za jedinstvo kršćana Waltera Kaspera na Eku­menskom kongresu pokreta i duhovnih zajednica u Stuttgartu 11. svibnja 2007., u: www.kath.net/detail.php?id=16746 (18. I. 2008.).

⁶⁸ Ž. Mardešić primjećuje da je modernitet zapravo Crkvu izvana potaknuo na ono što ona nije bila kadra sama učiniti slobodno iznutra, da »kršćanstvo nikad više (nije) sličilo Kristovoj zamisli koliko upravo danas: u mnoštvu malih dobrovoljnih, zauzetih i pokretljivih zajednica, udruga i pokreta.« Željko MARDEŠIĆ, Značenje novih crkvenih pokreta i zajednica, 390.

⁶⁹ Usp. Marianne TIGGES, Geistliche Bewegungen (Movimenti), 437-438.

zaslužuju potporu. Stoga ih crkveno učiteljstvo podupire i u njima vidi bitnu dimenziju crkvenoga života.

6. Novi crkveni pokreti u Hrvatskoj

Da bismo barem naznačili mjesto i ulogu koju pokreti danas imaju u Crkvi u Hrvata, valja se najprije osvrnuti na odnose prema vjernicima laicima u našim crkvenim zajednicama općenito. Činjenica je da značajni poticaji koji su dolazili od predstavnika laičkih udruga o njihovu organiziranom djelovanju i sudjelovanju u crkvenom poslanju, nažalost, na višoj crkvenoj razini uopće nisu ili su tek nevoljko prihvaćeni pa se te inicijative nisu probile na razinu župnih zajednica.⁷⁰ Pri biskupskim konferencijama u zemljama njemačkog govornog područja već godinama postoje tijela za praćenje, upoznavanje i ohrabrivanje duhovnih zajednica te za koordinaciju njihovih zadaća na dijecezanskoj i nacionalnoj razini.⁷¹ Mnoge biskupije tih zemalja imaju svoje povjerenike za nove crkvene pokrete s vlastitim internetskim stranicama koji prate i usmjeravaju njihov rad.⁷² U Hrvatskoj još uvijek ne postoje slične institucije, što znači da se dovoljno ne uviđa važnost tih zajednica za život Crkve. Doduše, nekadašnje Vijeće Hrvatske biskupske konferencije za laike uzdignuto je na rang komisije, ali o njegovu djelovanju i inicijativama glede crkvenih pokreta trenutačno nema pravih informacija. Biskupi su se jednim povodom oglasili zajedničkom odredbom da se karizmatički seminari mogu održavati samo uz dopuštenje mjesnih ordinarija.⁷³ Stanovit je pomak već i to da se, prema uzoru na susrete pape s crkvenim udrugama za Duhove u Rimu, i u nekim hrvatskim dijecezama na Duhovski ponedjeljak održava godišnji susret s predstavnicima pokreta. Ali to je za sada gotovo jedino što se na toj razini poduzima, sve je drugo zapravo prepušteno pojedinim biskupijama – da se s pokretima nose kako znaju. Tako je Zagrebačka nadbiskupija, na čijem području djeluju 54

⁷⁰ Usp. radove u zborniku *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*. Poglavlje o crkvenim pokretima (707-754) ima priloge sociologa Stipe TADIĆA, Temeljna obilježja pokreta, zajednica (719-726), Brigitte ETEROVIĆ, Udruge i pokreti – krovna organizacija – iskustvo u tranzicijskim zemljama (727-731) i dr.

⁷¹ Usp. Marianne TIGGES, *Geistliche Bewegungen (Movimenti)*, 436.

⁷² Christoph HEGGE (ur.), *Kirche bricht auf. Die Dynamik der Neuen Geistlichen Gemeinschaften*, Münster, 2005. Autor je voditelj Odjela za redove, svjetovne institute i duhovne zajednice u Biskupskom ordinarijatu u Münsteru.

⁷³ Usp. Priopćenje s XXIV. plenarnog zasjedanja Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 9.-12. travnja 2002., u: *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 10 (2002.) 1, 28: »Biskupi su razmotrili pitanje raznih karizmatičkih okupljanja i molitava za ozdravljenje što treba dobro razlikovati od različitih organiziranih i strukturiranih crkvenih pokreta i udruga ... Zaključili su da je svakako obveza svih koji eventualno kane organizirati okupljanja ovoga tipa, prije nego dogovaraju dolazak ljudi izvana, zatražiti dopuštenje dijecezanskog biskupa, jer bez toga neće moći dobiti dopuštenje za okupljanja na području biskupije.«

pokreta i zajednice, nedavno imenovala posebnog povjerenika za laičke udruge.⁷⁴ U drugim većim biskupijama, gdje još uvijek nema takvih ustanova, teško je dobiti pregled broja i aktivnosti duhovnih zajednica, a kamoli govoriti o njihovu uključivanju u pastoralni plan i o sustavnom radu s njima.⁷⁵ S druge strane, vrlo je oskudna teološka literatura o novim laičkim pokretima i rijetki su oni koji se s tom važnom problematikom donekle sustavno bave.

6.1. Na rubu Crkve?

U članku Tomislava Ivančića objavljenom prije gotovo tri desetljeća nalazimo pregled ondašnjega duhovnog gibanja u našoj Crkvi s osnovnim podacima o nekim kod nas tada zastupljenim crkvenim pokretima.⁷⁶ Danas se u promijenjenim društvenim i crkvenim prilikama broj tih zajednica znatno povećao, naše su spoznaje o pokretima i iskustvo s njima kudikamo detaljnije, a i stupanj njihove uključenosti u život Crkve trebao bi očekivano biti na višoj razini. No problematika koju je Ivančić nekoć uočio čini se da se nije odveć promijenila. U zaključnoj tvrdnji on s pravom konstatira da su ta gibanja znak Duha s velikim duhovnim potencijalom pa mogu biti kvasac za obnovu naše Crkve. Međutim, većina novih zajednica ostaje na rubu Crkve i postoji razdor između župnika i laičkih skupina. Za takvo nepovoljno stanje autor navodi tri razloga: crkveni autoritet nije se pobrinuo za nekoga koordinatora koji bi pratio i usmjeravao njihov rad te se prema njima odnosi maćehinski; sami pokreti nisu dovoljno elastični da vjernike obnavljaju u župi »nego ih većinom izvođe iz župe stvarajući neku novu grupu«; i jedva prihvaćaju nove oblike i ponude.⁷⁷

Time su označeni glavni, još uvijek neprevladani, problemi i ukazano je na podijeljenu odgovornost za napetosti i trvenja između pokreta i mjesnih Crkava. Znakoviti pothvati i duhovna skrb papa našega vremena u okupljanju duhovnih zajednica te brojni naponi i poticaji vatikanskog Vijeća za laike u tom smjeru nisu kod nas pozorno praćeni niti su ti primjeri s dovoljno sluha teološki proučeni i prepoznati. Bilo je, doduše, i nekih biskupa koji su pomno bilježili razvitak na području novih crkvenih pokreta, osvjetljivali njihov teološki kontekst i eklezijalno mjesto.⁷⁸ Ipak, određeni su potezi s hijerarhijske strane

⁷⁴ Povjerenik je svećenik Andrija Vrane. Usp. *Novi svijet*, (2007.) 3, 12.

⁷⁵ Prema podatcima koje sam dobio od pastoralnog vikara Splitsko-makarske nadbiskupije dr. Drage Šimundže, na području grada Splita djeluje 17 laičkih pokreta i zajednica.

⁷⁶ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Duhovni pokreti u Crkvi u Hrvata, u: *Crkva u svijetu*, 16 (1981.) 3, 247-252. Ivančić ne donosi nikakvu literaturu ni definiciju pojma pokreta pa navodi 17 takvih skupina u Hrvatskoj među koje ubraja hodočašća, pučke misije i razne proslave.

⁷⁷ Tomislav IVANČIĆ, Duhovni pokreti u Crkvi u Hrvata, 252.

⁷⁸ Tako je, primjerice, umirovljeni i u međuvremenu preminuli zadarski nadbiskup Marijan OBLAK izdao knjigu materijala pod naslovom *Karizme – crkveni pokreti – laici*.

uslijedili tek u iznimnim slučajevima kad je prijetila otvorena podjela u Crkvi. Tako je nadbiskup Barišić zbog opasnosti od udvostručenja slavlja Uskrsnog bdijenja u jednoj neokatekumenskoj zajednici bio prisiljen javno intervenirati odredbom »da na Veliku subotu – Uskršno bdjenje župna zajednica sa svim svojim manjim zajednicama, grupama i pokretima kao jedna obitelj na istom zajedničkom slavlju slavi Uskršno bdjenje«⁷⁹. Od strane pastira bilo bi zaista potrebno znatno više sustavne brige za karizme kad se zna da je kod većine tih skupina zanemarena teološka formacija, da se nerijetko uskogrudno drže starih jednostranih obrazaca vjere, a skloni su i samog svećenika podrediti potrebama zajednice.

Drugi je problem shvaćanja župe te odnosa župnika i duhovnih zajednica. Govoreći o tome kako će Crkva u budućnosti izgledati svojedobno je kardinal Ratzinger ustvrdio da će, unatoč svim promjenama koje se mogu očekivati, »župa i nadalje ostati temeljni oblik zajedničkoga života. Ali ipak mislim da se sadašnje ustrojstvo župa u cijelosti neće moći održati.«⁸⁰ S druge strane, skupine u Crkvi svojom karizmom ili karizmom pojedinca uvijek su bili potporom duhovnoj zajednici pa polazeći od toga međusobnog odnosa dopunjavanja i prožimanja Ratzinger zaključuje: »Nužno je da između župe i 'pokreta' postoji plodna razmjena: pokretu je potrebna veza sa župom zato da se ne bi pretvorio u sektu, a župi je potreban 'pokret' da ne bi okoštala.«⁸¹ Pokušamo li barem ukratko provjeriti je li spomenuto načelo o međusobnom obogaćenju župe i pokreta i u kojoj mjeri kod nas prihvaćeno, uočiti ćemo da se u najnovijim radovima istaknutih hrvatskih pastoralaca crkvene pokrete tek usputno spominje, od njih se malo očekuje ili se o njima raspravlja samo u kontekstu problema koje stvaraju župnoj zajednici. Kao potvrdu tome navest ću nekoliko tekstova, uz sve poštovanje i uvažavanje teološke kompetentnosti njihovih autora. U kratkom poglavlju svojih *Teološko pastoralnih ogleđa*, pod naslovom »Laici u župi«, Bono Zvonimir Šagi nadahnut idejama koncilske ekleziologije polazi od župne zajednice kao »žarišta autentičnog kršćanskog života« i osnovne jedinice svekolika apostolata, gdje se poosobljuje vjera, razvija svijest crkvenosti, zajedništva i sudjelovanja u cjelokupnom poslanju Crkve. Njegovo je geslo da obnovi župne zajednice u tom smislu treba sve ostalo biti podređeno, što je u biti točno. Računa s mogućnošću organiziranih zajednica laika u određenim pastoralnim zadaćama, ali ih pobliže ne navodi

⁷⁹ Marin BARIŠIĆ, »Odredba o slavlju Uskrsnog bdjenja« upućena svim župnicima i svećenicima Splitsko-makarske nadbiskupije, u: *Vjesnik Splitsko-makarske nadbiskupije*, (2001.) 1, 15.

⁸⁰ Joseph RATZINGER, *Sol zemlje. Kršćanstvo i Katolička crkva na prijelazu stoljeća*, Zagreb, 1997., 264.

⁸¹ *Isto*, 265. To je načelo prisutno i u drugim tekstovima kardinala Ratzingera. Na tome je tragu i Paul Josef CORDES, *Nicht immer das alte Lied*, 35-36.

niti u njima vidi nekog posebnog izazova ili inspiracije. Štoviše, smatra da su takvi pokreti i grupe »mnogo glasniji i njihov se prilog registrira i 'napuhuje', a sav mnogovrsni laički angažman u okviru župe često ostaje neprimijećen.«⁸² Milan Šimunović u svom opširnom, sustavnom i utemeljenom teološkom djelu *Pastoral za novo lice Crkve* pitanju crkvenih pokreta posvećuje tek nekoliko stranica u okviru posebnih pitanja o djelovanju župne zajednice.⁸³ Autor zamjećuje sve snažniju potrebu za promišljanjem odnosa župnih zajednica i duhovnih pokreta. Poznati su mu različiti problemi s kojima se u tom kontekstu susreću župnici (izdvajanja vjernika, osipanje župa, povlačenja u mala geta, nedostatak socijalne dimenzije), ali i mogućnost obogaćenja i oživljavanja župnih zajednica ako se pokreti uspiju uključiti u crkvene strukture i ako ih svećenici prihvate. Ali autor ne pokazuje diferencirani stav prema toj stvarnosti i očito nema osobna iskustva s nekom od tih skupina pa u pastoralnom pristupu fenomenu pokreta više zapravo prevladava oprez i distanciranost nego pozitivna očekivanja. Negativna prosudba crkvenih pokreta još je naglašena u stajalištu Milana Špehara, i to iz razloga što, prema autoru, ne postoji otvorenost tih skupina za dijalog i susrete ni želja da se one uklope u župnu zajednicu pa su tako izolirane neotporne na slabosti i različite zloupotrebe.⁸⁴ Špehar donosi puno važnih zapažanja i informacija, dobro uočava poteškoće, upućuje i niz kritičkih primjedbi na pastoralnu praksu, ali cijelo pitanje duhovnih zajednica promatra uglavnom kroz odveć široku prizmu vjerskog iskustva općenito, pa nedostaje sustavan pristup novim crkvenim pokretima koje on ipak sagledava pojednostavljeno, uglavnom putem karizmatičkih seminara.⁸⁵

Iz perspektive sociologa, koji očito ne mari za pastoralne probleme ili mu oni nisu poznati, nove crkvene zajednice i pokreti dobivaju posve drugu, pomalo idealiziranu ocjenu. One nedvojbeno »danas predstavljaju najživlji sastojak izvornog kršćanskog revivala u Crkvi i po njezinim okrajcima. Drugo je sve, više ili manje, umorno, duhovno zapušteno, činovnički usmjereno, znanstveno zauzeto, ideološki zaoštreno i folklorno nepokretno.«⁸⁶

⁸² Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, *Pastoral župne zajednice. Teološko-pastoralni ogledi*, Zagreb, 2001., 195-200, ovdje 200.

⁸³ Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Zagreb, 2006., 281-284.

⁸⁴ Usp. Milan ŠPEHAR, *U potrazi za duhovnim iskustvom. Pitanje iskustva u religijama i čovjekovoj religioznosti*, Zagreb, 2004. Glavni dio knjige čini tekst objavljen u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 2, 476-506, u kojemu se pisac kritički razračunava s karizmatičkim seminarima.

⁸⁵ Usp. Milan ŠPEHAR, *U potrazi za duhovnim iskustvom*, 7-8. Sam naslov knjige ukazuje zapravo na temeljni smjer autorova promišljanja. Značajna su zapažanja o devijacijama na seminarima kršćanske formacije, 67; 81-90; 110-114.

⁸⁶ Željko MARDEŠIĆ, *Značenje novih crkvenih pokreta i zajednica*, 377.

Zaključni osvrt

Pokušamo li dati ocjenu stanja duhovnih zajednica u Hrvatskoj na temelju izloženog teološkog vrjednovanja novih crkvenih pokreta – da su oni pravi Božji dar ako se ponizno uključe u život mjesne Crkve, a biskupi i svećenici ih srdačno prihvate (Ivan Pavao II.) te da je nužna plodna razmjena između župa i pokreta (Benedikt XVI.), onda se nameću sljedeći zaključci: pastiri nisu dovoljno slijedili poziv i primjer papa kako bi uspostavili teološki dijalog s duhovnim zajednicama i pastoralno ih uključili u zadaće mjesne Crkve. Potrebni su nam biskupijski mentori za duhovne zajednice. Među teolozima je nedostatno recipirano stajalište učiteljstva o obnoviteljskim pokretima kao subitnoj dimenziji Crkve. Teologija se mora više posvetiti sustavnom proučavanju duhovnosti pokreta.⁸⁷ U pastoralu se kruto drže župne zajednice kao samodostatnog teološkog i pastoralnog okvira koji vjerniku pruža sva sredstva spasenja u životu i poslanju Crkve. Trebalo bi prevladati takvo upitno stajalište i otvoriti se dodatnim pastoralnim elementima. Povrh opravdane kritike na crkvene pokrete, nerijetko prema njima postoji nevjerica zbog toga što ih se nedovoljno poznaje kao i zbog prikriivenog otpora prihvaćanju pluralne duhovnosti (faktor smetnje).⁸⁸ Stoga darovi Duha i obnoviteljski poticaji u našoj Crkvi ostaju dobrim dijelom neprepoznati pa se u jeku sekularnih izazova vjere i nadalje borimo s okoštalošću župnih zajednica i devijantnim sklonostima laičkih udruga. Nije li konačno na objema stranama da pokažu više osjetljivosti i prozirnosti za poticaje Duha Božjega od kojega Crkva živi?

Summary

THE DEVELOPMENT AND THEOLOGICAL PLACE OF SPIRITUAL MOVEMENTS IN THE CHURCH

The history of Christianity is significantly permeated with the awareness of the need for continual renewal and cleansing of the Church community. A concrete expression of the need for renewal can be found in contemporary ecclesiastic trends and Church movements particularly amongst the laity. The author first outlines the bloom of these communities and their diversity and then goes on to interpret the meaning of the notion of a movement and shows the theological origins and current place of

⁸⁷ Jedan je od takvih zacijelo Jakov MAMIĆ, *Duhovski pokreti u Crkvi*, u: *Bogoslovska smotra*, 59 (1989.) 1-2, 147-165.

⁸⁸ Čini mi se da P. J. Cordes pogađa srž problema kada veli: »Kao dugogodišnji potpredsjednik Papinskog vijeća za laike poznavao sam kritiku i opreznost nekih biskupa prema novim pokretima. S druge strane mi je suradnja s tim duhovnim skupinama otvorila oči za mnogo toga zadivljujućeg – nerijetko tek nakon dužega promatranja i svakojakih oklijevanja – pa sam nastupao kao njihov branitelj.« Paul Josef CORDES, *Nicht immer das alte Lied*, 36.

spiritual communities within the Church. In continuation, the author considers how movements developed in the post Council era, presenting criteria of their ecclesiality and describing attempts by Roman popes to include them as a charismatic dimension to renewal and the entire mission of the Church (Evangelisation, parish community renewal, social engagement). Church movements are not free of weaknesses and unilateralism which then give rise to numerous hardships to include them in local Church structures. In the end the author points out the importance of groups of the faithful in the life of the Church in a modern, pluralistic society and gives a critical judgement about the acceptance of new Church movements in Croatia.

Key words: *Church movements, spiritual community, charisma, organised groups of the faithful, criteria of ecclesiality, parish community renewal.*